



Valsts prezidenta Egila Levita uzruna Konstitucionālo tiesību ekspertu domnīcā Satversmes tiesā

Publicēts: 11.03.2021.



Paldies Satversmes tiesai par otro šāda tipa semināra rīkošanu! Šādā norisē ir iespējams veidot konstitucionālu dialogu starp konstitucionālajiem orgāniem (un šodien šeit atrodas trīs no tiem), proti, dialogu par Satversmes tiesas spriedumu izpratni. Šodien gan es sašaurināšu tematu līdz jautājumam par labas likumdošanas principa ievērošanu likumdošanas procesā, izejot no Satversmes tiesas uzstādījumiem.

Satversmes tiesa vairākos spriedumos ir aktualizējusi likumdošanas procesa pilnveidošanas jautājumus un izvērsusi labas likumdošanas principu. Proti, Satversmes tiesa ir postulējusi (un tas ir kaut kas cits kā konstatējusi), ka Latvijas tiesību sistēmā pastāv viens no vispārējiem tiesību principiem, un tas ir labas likumdošanas princips – tātad vispārējie tiesību principi un postulēts specifiski šis labas likumdošanas princips. Man jāsaka, ka konstitucionālā salīdzinājumā Eiropas Savienības dalībvalstīs tas ir diezgan unikāli, ka tas ir pacelts konstitucionālā principa līmenī. Šis princips tiek ievērots dažādu citu principu ietvaros, bet noformulējusi šo principu kā atsevišķu ar savām robežām un ar savu saturu ir Satversmes tiesa.

Protams, Eiropas Savienība jau ļoti ilgi nodarbojas ar labu likumdošanu, bet Eiropas Savienība neformulē nacionālos vispārējos tiesību principus, jo tur ir speciāla sistēma, kam dots nosaukums angļu valodā – '*better legislation*', tātad labāka likumdošana, kas ir īpašu programmu un pasākumu kopums, kā panākt nacionālām dalībvalstīm, bet vienlaikus arī Eiropas Savienībai labāku likumdošanu, kur lielā mērā labas likumdošanas princips ir jau novērtēts un izanalizēts. Taču šajā gadījumā Satversmes tiesa ir vadošā tiesa Eiropas Savienībā, kas šo noformulējusi kā konstitucionālu principu mūsu sistēmas ietvaros.

Saskaņā ar Satversmes tiesas spriedumiem (un tie divi galvenokārt ir Nr. 2017-17-0-1 un Nr. 2018-11-0-1) likumam ir divi galvenie mērķi. Pirmkārt, nodrošināt taisnīguma sasniegšanu un nodrošināšanu, un, otrkārt, likumam jābūt vērstam uz to, ka tiek veicināta uzticība Latvijas valstij un Latvijas tiesību sistēmai. Par pirmo – tādat varētu šķist samērā vienkārši, ka likuma jēga ir nodrošināt taisnīgumu. Kādā kontekstā tas ir redzams, kāpēc likums nodrošina taisnīgumu? Iedomājieties, ja nebūtu valsts, nebūtu tiesības un nebūtu likumu! Tādā gadījumā viss notiktu, cilvēku attiecības tiktu veidotas (es teiktu, “dabiskā ceļā”). Likumdevējs vienmēr iejaucas dabiskajā lietu gaitā, to es gribētu uzsvērt. Ir dabiska lieta, bet likumdevējs saka: “Tā tas nevar turpināties.” Tāpēc mēs pieņemam attiecīgu regulējumu un iejaucamies dabiskā lietu gaitā. Piemēram, šo problēmu ir sevišķi izvērsis Frīdrihs Augusts fon Hajeks, kurš nav jurists, bet pazīstams ekonomists, kura teorija pretēji, teiksim, Keinsa teorijai ir tā, ka būtībā valstij nav jāiejaucas ekonomikā, viss notiek dabiski, un jebkurš likums novērš lietu no dabiskā ceļa. Šo teorētisko priekšstatu varētu pārnest uz jebkuru jomu – ne tikai ekonomikas jomā, bet kaut vai, piemēram, ģimenes attiecību jomā vai sociālajā jomā. Sociālā jomā, protams, ir cilvēki, kuriem ir, un cilvēki, kuriem nav, bet likumdevēji saka: “Tas nav taisnīgi,” un šī ir tā mēraukla. Tādēļ mēs pieņemām likumu, kas saka – tiem, kam ir, ir jādod tiem, kam nav. Tā kā likums vienmēr iejaucas dabiskajā lietu gaitā, taču iejaucas ar vienu mērķi – nodrošināt taisnīgumu.

Protams, mēs varam iet tālāk. Ko nozīmē taisnīgums? Taisnīgums ir abstrakts jēdziens, kas pieņēmis savu formu tikai konkrētā gadījumā (mēs nevaram abstrakti pateikt, kas ir taisnīgums), bet tikai konkrētā gadījumā tas ir taisnīgums. Tā kā tas ir šis likuma mērķis. Protams, ja mēs sakām, ka likumam ir jābūt taisnīgam, tas nozīmē, ko tas regulē, kas ir tā konteksts, un kontekstam vienmēr ir jābūt plašākam nekā likuma regulējumam, jo tas ir viens no mūsu, teiksim, juristu vienkāršotiem priekšstatiem, ka regulējums satur visu. Regulējums satur tikai vienu daļu no likuma, teiksim, operatīvo daļu, lai gan, es teiktu, operatīvā daļa satur likuma saturu. Taču likumam apkārt vienmēr ir konteksts, un likumdevējam ir jāredz šis konteksts. Pēc tā viņš attiecīgi “piegriež” piemērotu likumu, kas pēc viņa izpratnes atbilst taisnīgumam. Tādat tas varētu būt šis abstraktais uzstādījums, kā mēs varam redzēt, ko Satversmes tiesa ir sapratusi. Likums ir vienmēr vērsts uz taisnīgumu, bet, protams, mēs varam strīdēties, kas ir šis taisnīgums konkrētā gadījumā. Mums arī ir formāls process, kādā veidā mēs konstatējam vai atzīstam šo taisnīgumu, taču beigu beigās, kas ir taisnīgums, to nosaka Satversme.

Otrs jautājums ir par to, ka ir jāveicina uzticība tiesību sistēmai Latvijā, jo beigās šī izjūta par uzticību valstij un uzticību tiesību sistēmai ir netverama. Kāpēc? Tāpēc, ka mums ir formalizēta uzticības sistēma. Par uzticība mēs, protams, varam runāt daudz un dažādi, bet es gribētu uzsvērt to, ka tas, ko Satversmes tiesa ir uzlikusi likumdevējam, paceļot labas likumdošanas principu vispārējā tiesību principa līmenī, sašaurina likumdevēja rīcības brīvību. Tā ir ierobežota ar šiem diviem mērķiem – taisnīgums un uzticības veicināšanu. Kādā veidā tas tiek panākts? Tāpēc, ka ir īpaša procedūra, kādā veidā tiek pieņemts likums. Mēs uzticamies vai, teiksim, akceptējam principu, kas darbojas daudzos gadījumos, bet ne visos gadījumos. Proti, princips vai ticība ir tāda – ja likums ir pieņemts pareizā procedūrā, tad tas ir labs, un šis ir vairāk vai mazāk angloamerikāņu tiesību viens no pamata uzstādījumiem. Kontinentālā Eiropas tiesību teorija ir nedaudz skeptiskāka. Var būt ļoti gludi un pareizi viss izgājis cauri likumdošanas procesam, bet tomēr tas var nebūt taisnīgs, un es domāju, ka mēs pievienojamies šim, bet tas nenozīmē, ka nav vajadzīga taisnīga, respektīvi, laba procedūra, kur ir iesaistīti visi noteiktā secībā utt. Tā ir pirmā pakāpe, pārbaudot likumu, bet ar to neizbēgsi. Ir jābūt otrajai pakāpei, lai gala rezultāts, kas ir pieņemts labā un pareizā procesā, atbilst šim principam. Tas, man šķiet, arī ir ietverts Satversmes tiesas uzstādījumā.

Kādā veidā tiek panākta laba procedūra? Protams, Saeimai ir dažādi atbalsta dienesti, un arī Ministru kabinetam ir atbalsta dienesti, kādā veidā mēs šo taisnīgumu konkrētā likumā varam panākt. Protams, ir svarīgi arī, ka Saeima pati ieklausās savu atbalstu dienestu argumentācijā. Pie tiem pieder Saeimas deputātu palīgi, Saeimas komisiju konsultanti, Juridiskais birojs, Saeimas Analītiskais dienests, protams, ka arī viss valdības aparāts, kas sagatavo likumprojektus. Tomēr likuma piemērotājiem pēc tam, kad likums ir gatavs, ir jāmēģina arī noskaidrot Saeimas griba. Ja Saeimas griba ir plašāka, nekā mēs to varam izlasīt likumā (un tā tas vienmēr ir), protams, jāatceras arī tiem, kuri gatavo spriedums un likumus, tos izlasīt. Lai gan izlasīt likumu var katrs 7. klases skolēns, bet saprast likumu – tur tomēr vismaz pieci gadi bija jāstudē. Tā kā, lai saprastu likumu (un tas nozīmē saprast taisnīgumu konkrētajā kontekstā) un kādu taisnīgumu likumdevējs ir sapratis, tas ir samērā grūti. Likuma piemērotāji to dara ar īpašiem paņēmieniem. Viens no tiem ir mums ieviestā anotācija, kas ir sākuma anotācija. Mēs jau kādreiz esam runājuši par to, ka būtu nepieciešama arī gala anotācija jeb preambula, ņemot vērā, ka Eiropas Savienība ir attīstījusi labas likumdošanas principu jau ļoti tālejoši. Tur, piemēram, jau sen ir ieviesta likumdošanas aktu preambula, ko tiesa arī rūpīgi izvērtē un interpretē, lai piemērotu operatīvo daļu. Vai nu preambula, vai beigu anotācija, protams, ir tas instruments, kā likumdevējs pats var pateikt, kas ir mana griba. Un šeit, redziet, kādreiz var būt nesaprašanās ar teikto: “Mana griba jau izteikta likumā.” Kolēģi, tas tā nav, un tas tā arī

nekad nevar teorētiski pat būt. Tu nevari savu gribu izteikt likumā. Tev likums ir vienmēr jāinterpretē, bet to var interpretēt arī ar citu, teiksim, aktu (šajā gadījumā anotācija vai preambula, bet, protams, arī anotācijas un preambulas ir pakļautas interpretācijām).

Es teicu par Saeimas resursiem labas likumdošanas principa ievērošanā. Protams, mēs redzam, ka šeit ir viens robs, un tas ir neatkarīgs. Es uzsvēršu vārda 'neatkarīgas institūcijas' nepieciešamību. Tās var arī pateikt ne tikai no formālā viedokļa, kā ir juridiski pareizi, jo tas ir juridisko atbalsta dienestu uzdevums, bet tās var vienvērtīgi, vienā acu augstumā pateikt Ministru kabinetam, kas šeit, iespējams, taisnīgums, ņemot vērā kontekstu, nav īsti pareizi formulēts. Protams, tā ir Saeimas atbildība un uzdevums to izvērtēt, tāpēc arī šis jautājums par valsts pārvaldi ir aktualizējams. Ir, protams, argumenti, kas ir pret to, un arguments *parastais* ir, ka mēs esam maza valsts un mums vajag maz un mazas institūcijas. Tas ir daļēji pareizs un daļēji nepareizs. Daļēji pareizs tādēļ, ka ir tādas institūcijas, kur iedzīvotāju skaitam ir nozīme, un ir tādas institūcijas, kur iedzīvotāju skaitam nav nozīmes. Piemēram, nelielā valstī Lihtenšteinā pastāv Konstitucionālā tiesa uz 23 000 iedzīvotāju. Kāpēc? Tāpēc, ka tā ir maza valsts. Mēs esam maza valsts, taču mums nevajag nekādas Konstitucionālās tiesas. Ja mēs gribam būt moderna un attīstīta valsts, tad ir jābūt arī pietiekoši kompleksai valsts struktūrai, kas, protams, vienas mazas valsts iedzīvotājiem ir nedaudz grūtāk, jo šīm institūcijām būs jāvelta nedaudz vairāk no iekšzemes kopprodukta, bet tas, protams, ir valsts attīstības jautājums.

Paldies!



<https://www.president.lv/lv/valsts-prezidenta-egila-levita-uzruna-konstitucionalo-tiesibu-ekspertu-domnica-satversmes-tiesa>